

A la societat moderna, l'esport cada cop s'allunya més de la pura esfera del joc i es converteix en un element "sui generis": ja no és un joc i, tanmateix, tampoc no és quelcom de seriós... l'esport afirma el seu lloc dins el procés cultural pròpiament dit i, en canvi (ben diferentment del joc), no crea cultura, sinó que esdevé una funció estèril d'aquesta.

JOHAN HUIZINGA
(*Homo Ludens*, 1938)

L'esport i la seva idoneïtat en el disseny curricular de l'educació física

Durant els caps de setmana és habitual trobar-nos davant la petita pantalla amb l'espectacle d'uns homes que corren, s'encalquen, cauen, s'agafen, darrera un objecte esfèric que disputen, manipulen i copegen. El públic resta paralitzat contemplant les petites imatges en moviment, tot expressant espontàniament a una sola veu la seva alegria o el seu desencís davant les imatges que es transmeten. Els esportistes, corren, salten, llencen i s'abraonen amb grans esforços i amb agressivitat per tal d'assolir la victòria, que es prepara i es planifica meticulosament després d'un procés sacrificat anomenat entrenament. Els espectadors de qualsevol edat i de totes les classes socials, capficats i neguitosos per la incertesa del joc, es lliuren amb passió a l'espectacle competitiu, i alliberen tots plegats una quantitat enorme d'energia emocional, la qual canalitzada i controlada de forma escaient, esdevé una formidable higiene social de caràcter periòdic, que reforça identitats i cohesiona el grup social. Els mitjans de comunicació s'encarreguen de preparar, transmetre i narrar les gestes, cerquen el sensacionalisme i la confrontació dialèctica amb "l'altre" i amb aquesta lògica assenyalen els bons i els dolents de la setmana, cosa que contribueix a la retroalimentació del sistema. Aquest, es troba injectat i sostingut per la lògica empresarial i financera i protegit per la lògica estatal, per tal com per als primers suposa una font d'ingressos extraordinària i per als segons una forma sibil·lina i eficaç d'inculcar valors, actituds i símbols en els quals es fonamenta l'ordre sociopolític establert. Ens referim al fenomen social més important de la nostra època: l'esport espectacle.

No és habitual, però sí que és quotidià, observar un grup de nois/noies que lliure-

ment, en el seu temps de lleure, de manera formal o informal, sense expectació i en resposta a l'estímul lúdic primigeni de l'ésser humà, estiguin practicant l'esport amb la sola finalitat de divertir-s'hi, de sentir plaer pel joc i la competició, de relacionar-se amb els altres, mantenir l'eficiència motriu o superar el sedentarisme creixent de la nostra societat urbana. A hores d'ara, en plena civilització del lleure, hi ha cents de milions de persones de totes les edats i a tots els racons del planeta que parlen, vesteixen i actuen de forma esportiva en la seva vida diària i, a més a més, trien l'esport entre llurs opcions preferides en el temps de lleure actiu. Estem parlant de l'esport recreatiu.

També resulta usual trobar-nos els centres escolars, dotats gairebé exclusivament d'infraestructures esportives, on un grup de nois/noies fa esport a la classe d'educació física, amb unes directrius didàctiques, uns criteris pedagògics i sota uns supòsits educatius. Aquest esport és contemplat com a un mitjà d'educació física, que té com a finalitat ajudar a desenvolupar la personalitat de l'individu mitjançant les conductes motrius. És el que anomenem esport educatiu.

Les tres situacions que hem vist, constitueixen el mateix esport? O ens trobem amb tres capteniments diferents que responen a tres activitats distintes? Tanmateix, què entenem com a esport? Esport és un terme polisèmic que correspon més a un sentiment, una mentalitat i una estètica que no pas a un concepte que es pugui precisar i encara menys definir. Tot i això, forçats per la necessitat de posar-hi límits per poder-lo estudiar, i prenent com a base una investigació etimològica i conceptual que vam realitzar

sobre aquest terme per tal de delimitar-ne els trets estructurals (1989), podríem assajar que l'esport "*constitueix una successió d'esforços físics de caràcter lúdic, subjecte a unes normes estrictes que en regulen la competició, la qual s'haurà de regir per un esperit noble (anomenat fairplay), que es troba institucionalitzat i que pot arribar fins a riscos al límit per l'enorme desig de vèncer que en porta implícita la pràctica. L'esport, considerat d'aquesta forma, presenta tres àmbits d'actuació força definits: rendiment, educatiu i recreatiu*".

En funció de la interpretació anterior, en els tres camps considerats l'esport té, de forma genèrica, una estructura interna rica, coherent i eficient, fonamentada en els trets estructurals més pertinents: *lúdic-esforç físic-regles-competició-esperit esportiu-risc*; i com a fet social rellevant de la nostra era es troba intensament institucionalitzat. La lògica interna que presenta l'esport és perfectament congruent amb la lògica externa: l'entorn sociocultural i ideològic. D'aquí ve el seu èxit aclaparador. Tanmateix, si analitzem els àmbits d'actuació de l'esport, cadascun presenta trets estructurals idèntics, malgrat que la composició és diferent en cadascun dels elements interns contemplats.

En l'àmbit de rendiment observem una *codificació de la competició* molt rigorosa regulada estrictament per les *federacions* que, alhora, organitzen i controlen els sistemes de competició amb la finalitat de promoure grans espectacles esportius que generin beneficis sucosos. Aquest esquema es basa en la victòria com a valor suprem, cosa que incrementa extraordinàriament la pressió sobre la competició, en detriment del caràcter *lúdic*. L'*esforç físic* es torna molt exigent

amb un increment del risc important (en alguns casos s'arriba al límit), i amb un nivell de participació altament selectiu i de caràcter eliminatori. El públic decideix, en darrera instància, si reconeix o no un esportista d'elit i és qui, ras i curt, crea l'ídol esportiu o el destrueix. L'*esperit esportiu* resta marginat per l'objectiu suprem: la victòria.

En l'àmbit recreatiu, la participació dels jugadors es planteja com una opció voluntària en la qual la *competició* perd importància en benefici del factor *lúdic*, tot i mantenir una interacció prou bona. Les *regles* i els sistemes de competició són referencials i els participants les aproven per consens en el moment de jugar, mitjançant un conveni lúdic. Els jugadors acostumen a observar de forma natural l'*esperit esportiu* i, malgrat que se sol prescindir del principi d'autoritat (àrbitre, entrenador, professor, directiu), durant l'execució els nivells de risc són tolerables i relacionats ben de prop amb el divertiment. L'*esforç físic* és imprescindible, però té una orientació hedonista i divertida, on s'incrementen les relacions sociomotors dels diversos participants. Sovint s'hi troba present el *nivell d'institucionalització*; malgrat que reproduceix en gran mesura el rol institucional dels ens de l'esport d'alt rendiment, el seu paper hauria de servir per vetllar per l'autèntica participació i per la diversió dels participants i per corregir-ne les desmesures que s'hi produeixen. Aquest camp és el que s'assembla més al concepte mare del joc.

En l'àmbit educatiu, l'element *competitiu* existeix en harmonia amb els elements *lúdics* i l'*esforç físic*, cosa que deriva en una pràctica racional, equilibrada i de respecte mutu amb un *risc* regulat pel control emocional, l'autonomia i la responsabilitat individual. Les regles esdevenen un instrument clau al servei del procés educatiu, es tornen més flexibles/rígides o es modifiquen/substitueixen i, si s'escau, s'interpreten per tal d'emmotllar la pràctica competitiva en relació amb els nostres interessos pedagògics. La consideració de l'adversari, l'observació de les normes pactades, la lleialtat amb els companys, el respecte a l'àrbitre i a l'entrenador, el sentit d'equip, saber guanyar i saber perdre o el capteniment noble en el joc són valors que es troben integrats en el concepte d'*esperit esportiu*. El concepte *institucionalització* correspon al sistema educatiu escolar i es troba present mitjançant el disseny curricular de la matèria d'educació física.

Hi ha amenaces i perills importants que sotgen l'esport com a instrument educatiu del disseny curricular escolar. Sovint l'esport es-

pectacle esdevé una imatge rebutjable i contraproduent per a l'esport educatiu, a causa de la transmissió de valors, actituds i comportaments deformants que aquell projecta sobre aquest. D'altra banda, la mateixa naturalesa de l'esport, basada en un model corporal de sacrifici on es promou el rendiment màxim per assolir la victòria, pertorba la racionalitat i l'harmonia de la pràctica i sobrevalorà les conductes més competitives i eficaces, independentment d'altres valors i actituds. En conseqüència, no es fomenten els aspectes integradors, per tal com, dominats per la competició i el rendiment, s'exerciten actituds de discriminació en funció del nivell esportiu, físic (capacitats motrius i antropomètriques) o del sexe. La pràctica esportiva escolar tendeix al reduccionisme de l'univers esportiu, sovint només s'hi contempla la presentació dels esports més populars i representatius del context social que, a més a més, són tractats com una unitat independent sense cap esforç didàctic d'agrupació per grups esportius similars, per la qual cosa aquesta pràctica suposa per a molts escolars una reiteració motora, un reforç pernicios i una pèrdua d'oportunitats de la resta de l'oferta esportiva. Tradicionalment l'ensenyament de l'esport es fa mitjançant la pedagogia del model, aquest procedeix de l'esport d'alt rendiment i la manera més eficaç d'acostar-se a aquest model d'èxit és l'aprenentatge de les seves tècniques i l'automatització de les conductes tecnicotàctiques, cosa que empobreix força el procés formatiu, pel fet de no ser contemplats ni l'ensenyament individualitzat, ni els capteniments lúdics projectius que menin a la imaginació i a la creativitat motriu.

Aquestes amenaces que planen sobre l'esport formatiu, ens plantegen seriosos interrogants pel que fa a considerar-los com a una pràctica educativa integrada en l'educació física, mitjançant el disseny curricular escolar. Sens dubte l'esport, com qualsevol altra activitat humana i, en particular, a causa dels excel·lents valors intrínsecs i extrínsecs que té, i que permeten assajar formes de competències semblants a la vida real, és una pràctica educativa per ella mateixa. No obstant això, la formidable transcendència social de l'esport esportiu, amb les seves grandeses i les seves misèries, exerceix una pressió deformant sobre l'"altre esport" de la qual és molt difícil aïllar-se.

Perquè l'esport sigui educatiu cal que es mantingui autònom i independent de l'esport d'alt rendiment i ha d'assajar estratègies didàctiques pròpies, orientades per intencionalitats educatives i criteris pedagògics. L'esport educatiu s'ha de fonamentar en una estructura interna equilibrada i coherent

amb els seus trets estructurals, cosa que ens permet desenvolupar en la pràctica una activitat "vivenciada" del nen/nena, allunyada dels processos de mecanització tradicionals, que ha d'ajudar-lo en el seu desenvolupament global en totes les dimensions possibles: física, perceptiva, cognitiva, afectiva, relacional, expressiva o de decisió. L'estructura externa d'una pràctica esportiva vàlida per a la formació dels alumnes, cal que sigui congruent amb l'estructura interna, i que es faci operacional mitjançant uns capteniments manifestats en la praxi, que contribueixin al reconeixement propi i d'altri de l'educand, a la seva seguretat personal i a l'autoestima en relació als "altres": sentit d'equip, respecte al joc, comunicació i contracomunicació, solidaritat integració social, acceptació de la jerarquia, disciplina, autoconeixement, progrés, treball, etc.

L'esport educatiu integrat en el disseny curricular escolar, ha de cercar fórmules d'aproximació a tot l'univers esportiu, agrupant i classificant les diverses disciplines per la seva afinitat estructural i funcional comuna. Aquestes famílies esportives haurien d'aplegar les pràctiques d'abans amb les actuals per tal d'aconseguir més racionalitat i sentit pedagògic, a través d'una projecció històrica que justificués la independència de la nova estructura d'aquest camp motriu en relació amb l'esport esportiu. Si apliquem aquest esquema historicopedagògic (que desenvoluparem en l'Editorial pròxima) en un ambient de confiança mútua i interès participatiu, la repetició com a mitjà bàsic tradicional per assolir el progrés motriu i el rendiment esportiu resta desqualificada. Ben al contrari, l'alumne/a davant una gran varietat de situacions i de reptes ludicomotrius ha de descabdellar capteniments constants d'autorenovació, que menen vers un procés d'autoorganització del propi aprenentatge i de la pròpia evolució personal, mitjançant una dinàmica racionalitzada i individualitzada.

L'esport educatiu, fonamentat en la llibertat i l'autonomia personal, hauria de fomentar l'exploració motriu dels participants en un espectre de situacions ampli, on l'educand descobrís de forma gradual i espontània solucions individuals imaginatives i eficients, diferents o semblants als models tècnics establerts. A través d'un entorn de comunicació afectiva, cooperació i empatia entre els membres del grup, aquests capteniments incidirien en la cohesió del grup, la responsabilitat individual, el reconeixement personal i, tot plegat, en l'autorealització del nen/nena.

Javier Olivera Betrán